

Самур

№ 9 (125) 2001-йисан 30-июнь

1992-йисан январдила ақытзава

Мас 1000 манат

ЦИЙИВИЛЕР

РИКИ ШАДАРДАЙ ХАБАР

Лезгийрин твар-ван авай алим, медицинадин илимрин доктор, профессор, академик Кьудрат Абдулкъадирова Москвадин гематологиядинни трансфузиологиядин илимдинни ахтармишунрин институтдин клиникадин отделдиз регьбервал гуз шумуд йисар я. Ам гьакни Санкт-Петербургда килин гематолог я. РФ-дин лайихлу духтур Кь.Абдулкъадиров Нью-Йоркдин Илимрин Академиядин, Информатизациядин Международной Академиядин, Естествознаниядин Академиядин гьакьки уьзви я.

Вичихъ иьтин чьехи тварар авай академик Кь.Абдулкъадирован 150 илимдин кваллах кьецепатан уьлквейра чагнава. Ам гематологиядинни трансфузиологиядин рекьяй дуньядин виридалайни хьсан специалистрикай сад яз гьисабзава.

И мукьвара лезгийрал рикл шадардай хабар агакьна. Академик Кьудрат Муьгьуддинан хва Абдулкъадирован твар ва биография Америкадин Садхьанвай Штатра акъатнавай "Дуньяда вуж вуж я?" малуматдин ктабда ва Чьехи Британияда акъатнавай "XX-асирдин лап зурба инсанар" малуматдин ктабда гьатнава.

ЦИЙИ АССОЦИАЦИЯ

И мукьвара Магьачкъалада лезги халкъдин илимдинни медениятдин векилрин конференция кьиле фена. Адан кваллахда 65 делегатди иштиракна. Абурукай 13 профессорар, докторар, 18 илимдин кандидатар, 34-ни яратмишдай интеллигенциядин векилар тир. Конференциядал лезги халкъдин илимдинни медениятдин деятелрин ассоциация тешкилна. Цийи тешкилатди халкъдин милли меденият, илим, эдебият ва искусство кьвачел ахкъалдар хьувун, илимдинни яратмишдай интеллигенциядиз, иллаки чпихъ алакьунар авай жегьилриз яратмишунин карда шартлар тешкилун кьарардиз кьачунва. Цийи тешкилатдин кьилиз Дагьустандин Техуниверситетдин профессор А.Абдулгалимов хькяна.

"САЛАМ"ДИН АГАЛКЬУНАР

Дагьустандин Каспийск шегьердин "Салам" твар ганвай аялрин кьуьлерин ансамбль кардик кваз цуд йис хьанва. Ансамблда авай 30 аялдикай 12 кас лезгийар я.

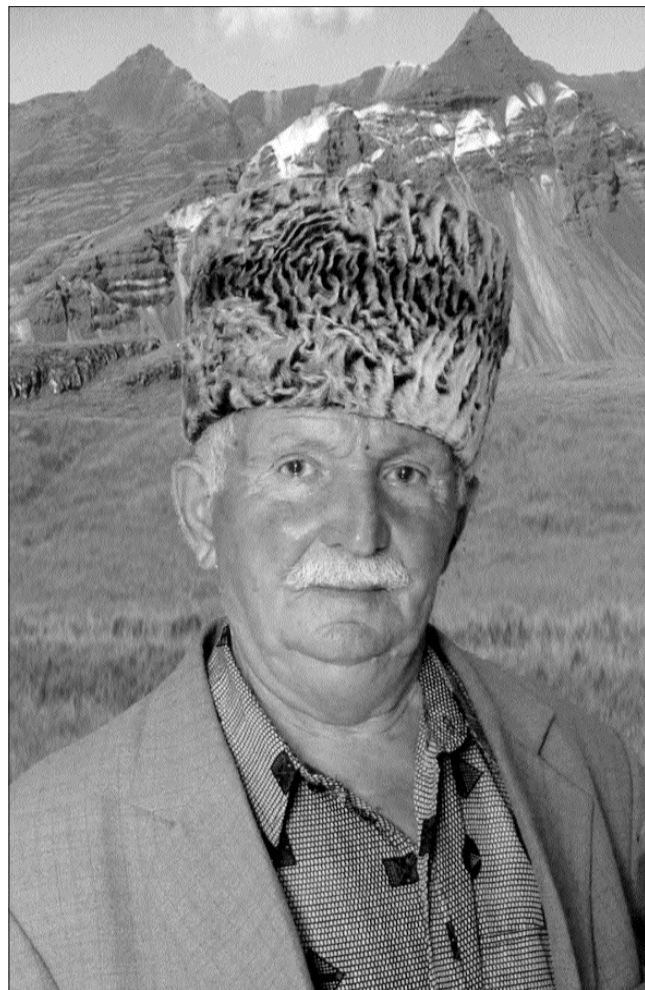
Ци ансамблди мадни чьехи агалкъунар кьазанмишнава. Санкт-Петербургда кьиле фейи аялрин хореографиядин IV международный "Невская радуга" фестивалда "Салам"дин коллектив лауреатвилин дипломдиз ва кьиметлу пишкешриз лайихлу хьана. Алай йисан 13-19-июндиз Финляндиядин Куопио шегьерда кьиле фейи Европадин уьлквейрин аялрин кьуьлерин фестивалда "Салам"ди мадни чьехи агалкъунар кьазанмишна ва коллективдин твар виринриз машгьур хьана.

МАДНИ СА ЧЕМПИОН

Алатай вацран эхирра Парижда дзюдодай Европадин чемпионат кьиле фена. Ана Украинадин командадик квай лезги кьегьал Руслан Мирзалиевакай Европадин чемпион хьана. Ам дуньядин чемпионатдани тафаватлу хьайиди я. Алай вахтунда Украинада яшамш жезвай Руслан Мегьарамдхурье дидедиз хьана.

КЬЕГЬАЛ КАС

Шумудни са йисара гьакьисагьвилелди зегьмет чьугуна гьалалвилехъ - ни инсанвилехъ гелкьвей кьегьал ва такабурлу лезгидин - Бакуда яшамш жезвай Бейбала Халидован суьрет аквазва кьез и шикилдай. "Чуьнгур" ва "Тарихдин кьван" тварар алай кьве ктабдин кирам я Бейбала халу. Хайи халкъни хайи чил теснифзавай агьсакьал и мукьвара Кьасумхурел вичин ватанегьлийрихъ галаз гуьруьшмиш хьана. Ина хьсанвилехъ кьиле физвай дегишвилери руьгь кутуна шаирдик. "Кьубан жезва хайи чилер", - лагьана ада, редакциядиз атайла. Ахпа вичи кьелемдиз кьачур макьала газетдин чинриз акьудун тлалабна. "Самур"дин кьверни тилитда чна Б.Халидован "Кьубан жезва Кьасумхур" твар алай кьейдер чапда.

Шикил ягьайди РАСИМ я.

ДАГЬУСТАНДАЙ КХЬИЗВА

Виликан йисарив гекьигаьла ци дагьустанвийрин чи газетдихъ галаз алакьаяр мадни гегьенш хьанва. 1999-йисуз Дагьустандин Магьачкъала, Каспийск, Избербаш, Дагестанские огни, Ахцегь шегьеррай, гьакни Мегьарамдхурь, Стлал Сулейман, Кьурагь, Докьузпара, Хив, Рутул, Агьул районрай ва са бязи хурьерай редакциядиз 73, алатай йисуз 86 чар ракъурнавайтла, 2001-йисан ругуд вацра дагьустанвийри "Самур"диз 67 чар кхьенва. Агьадихъ чна кьелдайбурь эхиримжи йикьара "Самур"диз ракъурнавай са шумуд хабар чапзава.

ЦИЦЕРИ БАСРУХ ГАНА

Цуд югь идалай вилик Урусатдин кьиблепатан вилайтрай, Краснодар - дай, Ставрополдай ва масанрай атай цицьерин лужари Дагьустандин кеферпатан района виш агьзур гектардив агакьна никлерин техилар тергна. Цицьер телеф авун патал республикадин вири кьуватар кьвачел ахкъалдарнатлани, кьунши вилайтравай куьмекар кьачунатлани, Дагьустандин хурьун майишатдихъ лугьуз тежедай кьван чьехи зарар хуклуна.

Гьа и крар фикирда кьуна Стлал Сулейман райондин фермерри ци никлерин техилар са кьилин тун тавуна кьватлун ва кеферпатан районрин агьалийриз мукьувай куьмек гун кьетнава.

Мердали МEGЬАМЕДОВ,
Стлал Сулейман район.

КЬЕВЯЙ АКЬУДДАЙ РЕКЬЕР

Са шумуд йис идалай вилик Кьасумхурьунни Даркьуш кьазмайрин арада авай чилерал куьчарай дагьлук са жерге хурьерин агьалийрал чьехи четинвилер ачалтзава, абуру хьвадай цикай иллаки гьал дарвал чьугвазва. Дагьустан Республикадин Гьукьуматди и хурьерин жемьатар кьевяй акьудун патал рекьер жагьурна. Гьукьуматди "Кьиблепад" программдик кваз Герейханов - Даркьуш гунгара эцигун кьетнава.

Агьмед АТЛУХАНОВ,
Дербент шегьер.

МАГЬАЧКЬАЛА КЬУБАН ЖЕЗВА

Магьачкъала шегьер аваданламишуниз талукь кьилин пландал амал авунин нетижа яз ина цин гьамбархана цийикла

Шагьабуддин ГЬАЖИМЕГЬАМЕДАН, Магьачкъала шегьер.

ДАГЬЛАРАЙ ЯНА РЕХЪ

Ахцегьай Кьурагьиз, дагьларай яна рехъ тухузва. Пешекарри лугьузвайвал, и проект ужуз акьвазвава. Кьурагьай Ахцегьиз (дагьдай) мензилни тлимил я, и рекье гзаф хурьерни гьалтзава ва вири газдалдини таьмин жеда. Исытда Хкем-Кетер клан (Кьурагьин дагьлар галайнихъ) рехъ тухузва. Ам кардик акатайла зур сятда Ахцегьай Кьурагьиз физ жеда.

Гьажи АШУРБЕГАН хва,
Кьурагь район.

"ШАРВИЛИДИН ЮГЬ"

Гьар йисуз сувар яз кьадим Ахцегьа кьиле тухузвай "Шарвилидин югь" ци 30-июндиз ачалтзава. И сувар патал

Стлал Сулейманан тварунихъ галай лезгийрин госмуздраттеатрдин коллективди "Шарвилидин турни шив" тамаша цийи кьилелай гьазурнава. Санлай кьачурла и тамаша 110 гьилера тамашачийриз кьалурна ва идалди лезги района Шарвилидин кьегьал кьамат раиж авуна. 30-июндиз Ахцегьа кьалурдай "Шарвилидин турни шив" хайи халкъдин тарихда амуькьдай хьтин вакьиадал элкьведа.

Герейхан АХЦЕГЬВИ,
Ахцегь район.

ЧИ РУШАРИН АГАЛКЬУНАР

Лезги рушари эхиримжи йисара спортдин рекьяй чьехи агалкъунар кьазанмишзава. Афет Аливердиевади дишегьлийрин арада кьиле фейи Дагьустандин чемпионатда 1-чка кьуна ва чемпионвилин твар кьачуна.

Дагьустан Республикадин санал кьватнавай командадик кваз Мадина Исмаиловади дуньядин чара-чара шегьера кьиле фейи кьугьунра столдал кьугьвадай теннисдай кьизилдин кьве медаль, гимишдин кьве медаль ва кишпирдин са медаль кьазанмишна.

Лезги рушари дуньядин чемпионатра спортдин вини кукьушар муьтлуьгьарун патал гьазурвилер аквазва.

Мислимат ПАШАБЕГОВА,
Магьачкъала шегьер.

НОВОСТИ

ДОЛЛАРЫ ПРИДЕТСЯ СДАВАТЬ В ХИМЧИСТКУ

Американские микробиологи рекомендуют периодически сдавать бумажные деньги в химчистку, поскольку некоторые из них превратились во вместилище самых ужасных бактерий. Особенно они опасны для пожилых людей с ослабленной иммунной системой. Как выяснилось, те, кто предпочитают расплачиваться собственными кредитными карточками, отличаются здоровьем и реже болеют. Опасные бактерии нашли практически на всех банкнотах.

Среди самых тяжелых инфекций, гнездящихся на деньгах, оказались бактерии, вызывающие пневмонию, заболевания дыхательных путей и мочеполовой системы. Более того, обнаружены и такие, которые могут спровоцировать лейкемию и другие раковые заболевания. Причем смертоносные банкноты были взяты наугад из выручки одной овощной лавки и кассы стадиона.

В ШТАТАХ РЕШИЛИ РАЗОБРАТЬСЯ С ЭКСТРАСЕНСАМИ

На лечение целебными травами, иглоукалыванием, мануальной терапией, экстрасенсорным воздействием американцы тратят миллиарды долларов.

Правительство Соединенных Штатов решило наконец выяснить, насколько нетрадиционные методы в самом деле помогают. Создан даже специальный центр альтернативной медицины. На исследования власти выделили 90 миллионов долларов.

ПАРНИШКЕ ВСЕГО 12, А ОН УЖЕ ЭКСТРАСЕНС

В одной из индийских деревень объявился 12-летний целитель, которого якобы благославил сам бог Вишну, после чего у парнишки появилась чудодейственная сила. Тысячи паломников ринулись на прием к чудо-ребенку, которого посетили уже 40 тысяч человек. Полиция ограничила количество посетителей до 200 в день. Сам целитель денег с визитеров не берет, но его односельчане продают "входные" билеты в деревню.

КТО НЕ ПРОЛЕЗАЕТ В ДВЕРЬ, СПУСКАЮТ ИЗ ОКНА

Чтобы отправить в римскую больницу 315-килограммовую жительницу Неаполя, мать 4 детей, потребовалось вызвать пожарную бригаду, которая в течение 5 часов спускала женщину через окно с помощью подъемного крана, после чего погрузила ее в грузовик по перевозке мебели. Затем пышку привезли в аэропорт и усадили в военный самолет.

УЧЕНЫЙ - ОРГАНИЗАТОР

В отличие от многих "ученых", творческий запал которых на том или ином этапе иссякает, Аслан Мамедли, благодаря удивительному трудолюбию, вкусу к теории и умению творить и излагать, вот уже более 20 лет развивает до концептуального совершенства свои соображения по различным проблемам теории языка.

Доктор филологических наук, профессор, проректор по научной части Бакинского Славянского Университета, создатель и руководитель научного общества "Кавказские языки и культуры" Аслан Мамедли родился в

1953 году в Баку. Окончив с отличием филологический факультет БГУ в 1980 году, стал работать учителем русского языка и литературы в средней школе села Пирвахид Кубинского района.

В 1983-1986 гг. учился в аспирантуре АПИРЯЛ им. М.Ф.Ахундова. Под руководством известного лингвиста проф. М.Т.Тагиева защитил кандидатскую диссертацию в 1987 году. С 1986 г. преподает на кафедре лексики современного русского языка АПИРЯЛ (ныне Бакинский Славянский Университет). В 1991-1995 гг. был ученым секретарем специализированного совета по защите докторских диссертаций, на котором были защищены диссертации специалистов из многих республик бывшего СССР.

В 1996 г. А. Мамедли защитил докторскую диссертацию на тему: "Сопоставительный анализ русской и азербайджанской фразеологии." В 1997 г. профессор А. Мамедли достиг значительных научных результатов. Автор свыше 40 научных трудов, он создал спецкурс "Язык

Библии", который читал в БГУ и в БСУ. А. Мамедли участник международных конференций по иудаике и еврейской культуре, член международной ассоциации иудаики и еврейской культуры. Став проректором по науке БСУ, создал два научных общества: "Кавказские языки и культуры" и "Классические языки и культуры". В рамках этих обществ планируется последовательное изучение большого фактологического материала.

Особое место среди названных обществ занимает общество, целью которого является изучение языков народов Дагестана и Северного Азербайджана, изучение фольклора, обычаев и традиций. Пока в этом деле есть много трудностей, и главное заключается в том, что нет специалистов. Как член общества хочу отметить, что пока мало людей принимают участие в мероприятиях нашего общества, хотя лезгинским владеют многие. Хотелось бы, чтобы как можно больше людей включилось в эту очень интересную работу. В июне этого года с док-

ладом на тему "Лезгинские богатырские сказания и фольклорные традиции народов Южного Дагестана и Азербайджана" выступил доцент С.Гасанов.

Активными участниками нашего общества являются преподаватели и студенты Бакинского филиала Дагестанского Государственного Университета. Недавно с докладом на тему "Лексика аварского языка" выступила преподаватель филиала Асият Тинаева. Студент факультета дагестанской филологии Зафар Мамедов работает над темой "Философия Лезгинки". В конце 2001 года предполагается издание сборника статей научного общества по изучению кавказских языков и культур. В организации усилий для научного общества, в умении придать ему постоянный импульс и заключается смысл того, что называется организаторским талантом профессора А.Мамедли.

Вели ХЫДЫРОВ,
профессор Бакинского
Славянского
Университета.

О нем мы писали несколько месяцев тому назад. Рассказывали о том, как молодой француз из Парижа интересуется лезгинским языком, изучает ее грамматику. Он обращался через своего приятеля в редакцию нашей газеты за помощью в приобретении книг для чтения на лезгинском языке. Редактором "Самур"а были отправлены книги сказок на лезгинском языке в Европу.

И вот, спустя несколько месяцев, Жил Отье приехал в Азербайджан и конечно, посетил нашу редакцию. Жил удивил нас с первой встречи. Он прекрасно говорит на своем родном французском языке, в совершенстве владеет английским, свободно общается на русском, понимает по азербайджански, владеет турецким и греческим языками. Каково же было наше изумление, когда он начал свободно читать по лезгински и переводить тексты из нашей газеты? Еще удивительнее были его слова о том, что он впервые в жизни общается с лезгинами и в живую слышит лезгинскую речь. Ока-

зывается, учил он этот язык с помощью "Граматики лезгинского языка в 700 страниц на английском языке известного немецкого ученого Мартина Хаспельмата ("A grammar of lezgian. Monton - De Gruyter Leiden/New-York.)

НАШИ ГОСТИ ЖИЛ ОТЬЕ из Франции

Кстати, Мартин Хаспельмат сейчас живет в Германии, в городе Лейпциг, работает в Институте Макс-Планг (Институт Антропологии).

Жил Отье рассказал нам о том, как в прошлом году впервые приехал в Азербайджан, об экспедициях в горные деревни Кубы, где проживают лезгиноязычные народности - лезгины, кризы,

жеки, будухцы, хиналугцы, апуты...

Жил особенно интересуется кризским языком, так как он самый малоизученный, среди кавказских языков. Приятным сюрпризом для него стала наша публикация о Шамседдине Саадиеве - азербайджанском ученом, исследователе кризского языка, чьи научные работы известны за рубежом. Жил готовит книгу "Грамматика кризского языка". Три месяца он будет работать в Азербайджане над этим проектом.

- А ключ ко всем языкам лезгинской группы, включая кризский, это - лезгинский. Не зная в совершенстве грамматику лезгинского языка, не возможно добиться хороших результатов в кавказоведении. Поэтому я хочу ос новательно заняться лезгинским языком. В дальнейшем, буду исследовать лезгинские диалекты, - говорит он.

У Жила большие планы. Но о них мы расскажем подробнее в следующих номерах. А пока он отправляется в Кубу, где собирается пробыть месяц.

АЗИЗРИН Севда

ЛЕЗГИНСКИЕ МОТИВЫ

Автор эскизов студентка III курса колледжа им. А.Азимзаде ГЮНЕЛЬ ГАДЖИБАЛАЕВА.

ХОШ СОРАГ

ЖЕНИ Н ЭВЕРИЈА ӨЖРЭНИЛИР

Көркөмдү лээки алим, Русија Ем-лэр Академијасы Фэлсәфә Институтунун директор муавини, фэлсәфә елмләр доктору, академик Абдусалам хүсејновун етика тарихинә вә фэлсәфәнин үму-ми проблемләринә даир бир сыра әсәр-ләри Америка, Европа вә Асија гит'әләр-инин 50-дән чох өлкәсиндә чап олу-мушдур.

Бу күнләрдә дүнја алимләринин диг-гәти јенидән мәшһур философа јөнәл-мишдир. О, демократијанын кенишлән-мәси шәраитиндә јени нәзәријә ирәли сүрмүшдүр. Алим хәбәрдарлыг едиб билдирмишдир ки, радикал игтисади ислаһатлар инсан мә'нәвијәти на хәјли зәрәр вура биләр. Чүнки белә ислаһат-лар варланмаг һәрисији, пахыллыг, кәлирин бөлүшдүрүлмәсиндә әдаләт-сизлик кими кејфијәтләр әмәлә кәти-р.

Алимин фикринчә, индики шәраитдә елми етиканын әсас вәзифәси мүасир-ләрдә вичдан һиссләрини ојатмагдан, онлары бәшәри һиссләр руһунда тәрби-јә етмәкдән, ријакарлығы ифша вә ләја-гәти тәсбит етмәкдән, дөзүмлү олмағы өјрәтмәкдән, инсанын камилләшмәсинә көмәк көстәрмәкдән ибарәт олмалы-дыр.

Бир сыра өлкәләрин философлары А.хүсејновун нәзәријәсини мүасир си-вализасијанын инкишафында әһәмијәти бахымындан өјрәнмәјә башламышлар.

АСПИРАНТЛАРЫН САЈЫ АРТЫР

Молекулјар биолокија саһәсиндә бү-түн дүнјада шөһрәт тапмыш лээки али-ми Заһиддин Рамазанов Исвечрәнин, АБШ-ын, Испанијанын бир сыра универ-ситетләриндә дәрс дедикдән сонра Ка-нар адаларындакы биотехника мәркә-зиндә молекулјар биотехнолокија үзрә сон дәрәчә әһәмијәтли бир проблем үзәриндә ишләмәјә башламышдыр.

һолландијада молекулјар биолокија даир китабы, ајры-ајры өлкәләрдә 200-дән чох елми мәғаләси чап олуномуш З.Рамазанов инкилис, алман, исвеч, испан вә һолланд дилләрини дә доғма лээки дили вә тәһсил алдығы рус дили кими мүкәммәл билир. Бу сәбәбдән онун аспирантларынын сајы да илдән-илә артыр. Артыг алимин АБШ, Испани-ја, Инкилтәрә, Алманија, Исвечрә, Ке-нија, Танзанија кими өлкәләрдән олан аспирантларынын сајы 20-ни өтмүшдүр.

ИСТЕҢСАЛ КЕНИШЛӘНИР

Ачыг сәма алтында музеји хатырла-дан, 120 минәдәк әһалиси олан, Дағы-стан Республикасынын икинчи бөјүк шә-һәри сајылан гәдим Дәрбәнддә елмин вә сәнајенин инкишафына диггәт кет-дикчә артыр. Бурадакы институтларда, мүхтәлиф институтларын 22 филиалы-нда Дағыстанла јанашы, һәм дә Русија үчүн кадрлар һазырланыр.

Шәһәрдә 25 ири сәнајә, нәглијат вә тикинти мүәссисәси фәалијәт көстә-рир. Дәрбәндин конјак, шампан мәнсул-лары комбинатларынын вә консерв ком-бинатынын мәнсуллары бүтүн дүнјада мәшһурдур. һәмин мәнсуллар бәјнәл-халг мүсабиғәләрдә дәфәләрлә гызыл медалларә лајиг көрүлмүшдүр.

Дәрбәнд даһа бир мәнсулу илә шөһ-рәт тапмаға башлајыб. "Електросигнал" заводунда тәзәчә истеһсал олунон рәнк-ли телевизорлар харичи алычыларын хошуна кәлиб. Бу күнләрдә мүәссисә бир нечә өлкәдән сифариш алыб.

Русија гәзетләринин материаллары әсасында һазырлады:
Күлхар КҮЛИЈЕВА.

1956-чы илдә Суријада тә'сис олуномуш ән жүксәк һәрби рүтбәјә - дивизија ке-нералы рүтбәсинә илк дәфә ләзкинин лајиг көрүлмәси бә'зи јерли һәрбчиләрин үрә-јинчә олмаса да, онлар буна е'тираз едә билмәди-ләр. Чүнки һәмин лээки Су-ријанын мүстәгиллијинин го-рунуб сахланмасында ән чох хидмәти олан шәхсијәтләр-дән бири иди. Она көрә дә 1975-чи илдә дүнјасыны дә-јишәндә өлкә гәзетләрә онун һагғында јазмышды: "Сурија гаршысында бөјүк хидмәтләр-и илә сечилән, мәшһур ләз-ки нәслиндән олан икид сәр-кәрдә, дивизија кенералы Талиб Мәһәммәд Дағыстани-

нин гәһрәман образы халгын гәлбиндә әбәди јашајачаг." Узун мүддәт Јахын Шәргдә дипломат кими фәалијәт көстәрмиш Баһавуддин Әли-јев "Өмүрдән из силинмир" мәғаләсиндә ("Народы Да-гестана" журналы, N 2, 1993) јазыр: "Јахын Шәргдәки Да-ғыстан диаспорунун ән көр-кәмли нүмајәндәләриндән бири Суријада мәшһур сәр-кәрдә кими шөһрәт тапмыш Дағыстан мәншәли Талиб Да-ғыстанидир." Дипломатын Дағыстан диаспору илә әла-гәдар топладығы сәнәдләрин арасында Т.Дағыстанијә вә онун бабасы Мәһәммәд Чә-ләбијә аид мараглы матери-аллар вардыр.

МӘҢӘММӘД ЧӘЛӘБИ КИМДИР?

1823 вә 1825-чи илләрдә кенерал А.Јермоловун Губа әјәләти-нә вә Чәнуби Дағыстана ики дәфә далбадал һәрби жүрүш етмәси вә ләз-киләрин күчлү мүғавимәтинә раст кәлмәси, онларә Русија тәбәәлијини гәбул етдирә билмәси чар I Нико-лајы бәрк һиддәтләндирди вә о, Шәрги Гафгазын истиләсиндән өтрү бурада чохлу һәрби гүввә чәмләшди-рилмәсинә, һәрби гургулар вә истеһ-камлар јарадылмасына көстәриш верди. Рус тарихчиләриндән А.Кома-ровун, Н.Волконскинин, К.Пруша-новскинин, Л.Богуславскинин вә башгаларынын вердикләри мө'лу-матларә көрә Гафгазда мүридизмин баниси, нәинки Да-ғыстан, һәмчинин бүтүн Шимали Гаф-газ халглары ара-сында бөјүк нүфуза малик көркәмли алим вә сәркәрдә, илк дәфә гафгазлы-лары чаризмин иш-ғалчылыг сијасәти-нә гаршы мүтәшәк-кил силаһлы мүба-ризәјә галдырмыш лээки Шейх Мәһәм-мәд Јарағви буна чаваб олараг, Да-ғыстан халгларыны, һәмчинин Чеченис-танын вә Губа әја-ләтинин әһалисини "кениш үсјана", "га-завата" сәсләди. 1825-чи илдә Да-ғыстан алимләринин вә азадлыг мү-баризләринин гурултајыны кечирән Шейх Мәһәммәд Јарағви чаризмин ишғалчылыг сијасәтинә гаршы азад-лыг мүбаризәсини күчләндирмәк мөгсәдилә халгын дөјүш әһвал-руһи-јәсинин жүксәлдилмәсини вә онун си-лаһландырылмасыны өн плана чәкди.

Гурултајдан сонра Түркијәдән силаһ кәтирилмәси гәрәра алынды вә султанла данышыглар апармаг үчүн нүмајәндә һеј'әти јарадылды. Нүмајәндә һеј'әтинә вахтилә Гаһи-рәнин Әл-Әзһар университетини битирмиш, о заман Шәкинин вә Ширванын мүфтиси олан, Дағыста-нын Рутул рајонунда доғулмуш ләз-ки Мәһәммәд Чәләби башчылыг едирди. Нүмајәндә һеј'әти Истан-булда султанла уғурлу данышыглар апардыгдан сонра Гарса кәлир. Ла-кин бурада нүмајәндә һеј'әтинин бү-түн үзвләри һәбс едилир вә о вахт Османлы империјасынын вилајәтләр-индән бири олан Суријајә кәндә-рилир. Аһыл чағында белә көзлә-нилмәз һадисә илә үзләшән Мәһәм-мәд Чәләби мөчбуријәт гаршысын-да галараг, бурада јашамалы олур. Хәјли мүддәтдән сонра чох чәтин-ликлә бә'зи гоһумларынын онун ја-нына кәлмәсинә ичәзә ала билир. Мәһәммәд Чәләбинин нәтичәси (онун да ады Мәһәммәд Чәләби иди) һәрби саһәдә бөјүк уғурлар га-заныр. 1914-чү илдә Дәмәшгдә ана-дан олмуш Талиб Мәһәммәд Дағыс-тани онун оғлудур.

АДЈУТАНТЛЫГДАН БАШ КОМАНДАНЛЫҒА

Өлкә президенти Т.Һәсәнинин жүксәк вәзифәли дөвләт мө'мурларынын вә һәрбчиләрин уша-лары үчүн нәзәрдә тутулмуш һәрби мөктәбин илк бурахылышында ишти-рак етмәси кәнч Талибин һәјәтиндә әһәмијәтли рол ојнады. Имтаһан зама-ны гәти чаваблары илә дикәр мө'зун-лардан сечилән учабојлу, пәһләван чүссәли оғлан перзидентин диггәти-ни чәлб етди. Онун әрәбә охшамадығыны көрүб, сојкөкү илә марагланды. Чаван оғлан президентлә бирликдә кәлмиш дајысына - Казым Дағыстанијә бахыб: "Әслим ләзкидир", - деди.

Дөвләт башчысы башга изаһата еһтијач дүјады, чүнки Казым Дағыс-

Т.Дағыстанинин тәшкил етдији сәр-һәд гошунларынын парадында ишти-рак едир вә кәнч забитин Суријанын һәрб елминә бир сыра јениликләр кәтирдидини е'тираф едилрәр.

ИЛК ДИВИЗИЈА КЕНЕРАЛЫ

Әрәб-Исраил муһарибәси Та-либин нәјә гадир олдуғуну даһа габарыг нәзәрә чарпдырды. Ли-ван чәбһәсинин команданы тә'јин олунон Т.Дағыстани дүшмән гүввәлә-ринин нәинки сәрһәдди позмасына имкан вермәди, әксинә, күчлү әкс һәмләләрлә онлары дармадағын ет-ди. Ливан чәбһәси дүшмәнин уғур га-зана билмәдији јекәнә чәбһә олду. Т.Дағыстанинин бурада һәјәтә кечир-дији һәрби тактиканы сонралар өлкә-нин һәрбчиләри кениш өјрәндиләр.

50-чи илләрдә Суријанын сија-си чәкишмәләр мејданына чеврилмә-си Т.Дағыстанинин фәалијәтинә хәј-ли хәләл кәтирди. Дөвләт чеврилиши нәтичәсиндә һакимијәтә кәлән һүсни Заим кечмиш президентин силаһда-шы олдуғуна көрә Талиби вәзифәсин-дән кәнарлашдырыб Бағдада вә даһа сонра Теһрана атташе кәндәрди.

Талиб Суријада олмадығы дөврдә бурада һәрби чеврилиш баш верди. Онунла бир јердә һәрби хидмәтдә олмуш досту Әдиб Шишәкли һаки-мијәтә кәлди. Тәзә президент Т.Да-ғыстанини һәрби атташеликдән ке-ри чағырды, кенерал рүтбәсини ве-риб, ону Исраиллә сәрһәд олан Чә-нуб-Гәрб чәбһәсинә командан тә'јин етди. Бу һадисәдән бир ил өтәндән сонра өлкәдә јенидән дөвләт чеври-лиши олур. һакимијәтә кәлән прези-дент Талиби Анкараја һәрби атташе

кәндәрир. Әлкәдә сијаси са-битлијин олмама-сы, она гаршы тез-тез һагсызлыг едилмәси Т.Дағыс-танинин өлини иш-дән сојутмуш вә о, исте'фа вермәк ге-рарына кәлмишди. Лакин 1956-чы ил-дә кечирилән пре-зидент сечкиләри нәтичәсиндә Шүк-ри Гүввәтлинин је-нидән һакимијәтә кәлмәси ону нијә-тиндән дашындыр-ды. Президент Шүкри достуну Ан-карадан кери ча-

ғыртдырыр. Әлкәдә јени тә'сис олу-нуш дивизија кенералы рүтбәсинә илк дәфә Т.Дағыстанини лајиг көрә-рәк, исте'дадлы сәркәрдәни Сурија Силаһлы Гүввәләринин баш инспек-тору тә'јин едир. һәмин дөврүн сә-нәдләриндән вә мөтбуат материал-ларындан көрүндүјү кими, Т.Дағыста-ни Сурија ордусуну дүнјанын өн јах-шы ордуларындан биринә чевирмәк үчүн ислаһатлар апармағы гәрәра алыр. Президент тәрәфиндән јахын-дан мудафиә олунон кенерал гыса мүддәтдә бу саһәдә хәјли иш көрүр. Лакин ики ил өтәндән сонра өлкәдә тәзәдән чеврилишин баш вермәси вә Талиби көзү көтүрмәјән Аффиш Биз-ринин һакимијәти өлә кечирмәси онун арзусуну үрәјиндә гојур. А.Биз-ри икид кенералы ис'тефа вермәјә мөчбур едир.

Атасына гаршы һагсызлыгларын вә сијаси чәкишмәләрин сәнкимәди-јини көрән Шамил аилә ән'әнәсини давам етдирмәкдән өл чәкир. Белә олмасајды, о да өлкәнин өн јахшы һәрбчиләриндән бири кими мәшһур-лаша биләрди. Лакин атасынын ба-шына кәләнләр Шамилә бәрк олду вә о, һәрбчи кими дејил, мүлки вәтән-даш кими фәалијәт көстәрмәји үстүн тутду. Дәмәшг стадионлар комплек-синин баш директору вәзифәсин-дә чалышаркән көрдүјү ишләрлә бү-түн өлкәдә танынды. Беләликлә, мәшһур һәрбчиләр нәсли бизнес-менләр нәслинә чеврилди.

Мүзәффәр МӘЛИКМӘММӘДОВ

МӘШҰУР ЛӘЗ, ИЛӘР ҰАГҒЫНДА БИЛМӘДИКЛӘРИМИЗ

СУРИЈАЛЫ ЛӘЗГИ ГЕНЕРАЛ

танинин ады һәр шеји дејирди. Дә-мәшг университетинин һүгуг фәкул-тәсини фәргләнмә илә баша вурараг, сонрадан Франсанын Сорбонн университетинин аспирантурасыны битирән, Суријада илк дәфә сосио-локија елмләри доктору елми дәрә-чәсини алан, фәлсәфәјә вә сосиоло-кијаја даир онларча гиймәтли әсәр ја-зан Казым Дағыстани о вахт баш на-зирин дөфтәрхана рәиси вәзифәсин-дән президентин дөфтәрхана рәиси вәзифәсинә тә'јин олуномушду.

Илк көрүшдән сонра президент Т.Һәсәни кәнч лејтенант Талиби өзү-нүн адјутанты тә'јин етди. Бачарығы, сәриштәси вә сәдагәти илә сечилән Т.Дағыстани тезликлә дөвләтин јуха-ры ешалонунда һамынын рәғбәтини газанды. Шүкри Гүввәтлинин прези-дент сечилмәси Талибин ирәлиләмә-синә бөјүк тәкан верди. Бу вахт Сури-ја мүстәгиллик газанмышды вә онун исте'дадлы һәрбчиләрә еһтијачы вар иди. Талиб Дағыстани јени пре-зидентин о гәдәр хошуна кәлмишди ки, дөвләт башчысы онунла достлуг едирди. Достлугда вә дөвләтә сәда-гәтдә сечилән Т.Дағыстани прези-дент тәрәфиндән сәрһәд гошунлары-нын али баш команданы тә'јин олу-нур. Гыса мүддәтдә бу гошун һиссә-ләриндә жүксәк низам-интизам јара-дан, пешәкарлыг сәвијәсини арты-ран, мадди-техники базасыны мөһ-кәмләндирән Талиб Дағыстани бача-рыглы һәрбчи кими Јахын Шәрг өл-кәләри мүтәхәссисләринин диггәти-ни чәлб едир. һәмин өлкәләрин һәр-би нүмајәндәләри 1946-чы илдә

МƏКТУБЛАР

“САМУР”А КӨМƏК ЛАЗЫМДЫР

“SOS” бүтүн дүндә гәбул олунмуш тәһлүкә, көмә-жә чагырыш сигналыдыр. Мән “SOS” рубрикасы илә “Самур” гәзетиндә елм, техника вә еколокија илә бағлы проблемләр галдырмышам. Бу дәфә ләзки халгынын айнасы олан “Самур” гәзетинин дүшдүю чәтин вәзијјәтлә әләгәдар һәмнин сигналы чалмаг истәјирәм. 1992-чи илдән нәшр олунан “Самур” гәзети һазырда бир сыра малијјә проблемләри илә үзләшиб,

SOS!!!

һәтта бағланмаг тәһлүкәси гаршысындадыр. “Самур” бизим дилимиз, тарихимиз, әдәбијјатымыз, мәдәнијјәтимиздир. “Самур” гәзети Азәрбајчан дөвләтчилијинин кешијиндә дајанан, халғлар арасында, хусусилә Азәрбајчан вә Дағыстан халғлары арасында мә’нәви көрпү јарадан бир гәзетдир. Оун сәһифәләриндә достлуғу, һәмрә’лији, гардашлығы тәрәннүм едән, тарихимизи, мәдәнијјәтимизи ишығландыран јүксәк сәвијјәли јазылар дәрч олунур. Фәрәһли һалдыр ки, гәзетдә сијаси бошбоғазлыг, шајјә, бәһтан, учуз сенсасија характерли јазылар раст кәлмәк олмур.

Сон дөрд илдә гәзетин сәвијјәси јүксәлмиш, “Самур” гәзети өз дөст-хәтти илә сечилән, өзүнәмәхсус

јери олан бир гәзет кими танынмышдыр.

Лакин гәзети нәшр етмәк олдуғча чәтин, әзијјәтли вә мәс’улијјәтли ишдир.

Гәзетин өз-өзүнү сахламасы үчүн онун чохла абунәчиләри, һимајәдарлары, тәәсүбкешләри олмалыдыр. Бәс “Самур”ун вәзијјәти нечәдир?

Гәзетин абунәчиләринин сајы һеч вахт 1500-2000-дән јухары галхмайыб. Ана дилиндә чыхан гәзетә белә өкәј, хор мүнәсибәт олармы?

Кәлин, бачардығымыз көмәји редаксија коллективиндән әсиркәмәјәк. Һәр абунәчи дөрд-беш нәфәрин абунә јазылмасына сә’ј көртәсин. Имканлы шәхсләр гәзетә мадди көмәклик көртәсинләр.

Гәзетдә пуллу е’лан, реклам вә јубилеј јазыларынын верилмәсинә наил олаг.

Һамымыз бир нәфәр кими гәзетин проблемләринин һәллиндә “реал” көмәјимизи көртәрсәк, әминәм ки, “Самур”ун тиражы 5 мин нүсхәјә чатачак.

**Бенјамәддин ДАВУД,
АДУ-нун досенти,
Самур Ләзки
Милли Мәркәзи
Идарә һеј’әтинин үзвү.**

ҮМИД ЈЕРИ

Јерли өзүнүидарә системинин мүһүм вәсиләләриндән олан кәнд бәләдијјәси социал-игтисади мәсәләрин һәллиндә өзүнәмәхсус јер тутур. О, јерли һакимијјәт органы кими өз сәләһијјәти дахилиндә вәтәндашлары марағландыран проблемләрин һәллине чалышыр, онларын социал һәјәт тәрзинин јажылашмасы гајғысына галыр. Фәалијјәтиндә бу чәһәтләри әсас көтүрән Гусар рајонундакы Һил кәнд бәләдијјәси сон вахтлар хејли иш көрмүшдүр. Илк нөвбәдә әһалинин ичмәли су илә даһа јажшы тә’мин олунмасындан өтрү көмәрләр тә’мир едилмиш, су чешмәләринин әтрафы гајдаја салынмышдыр.

Һил рајон мәркәзиндән хејли аралыда јерләшдијиндән, бурада әһалијә хидмәтин јажылашдырылмасына хусусилә фикир верилир. Јерли сакинләрин арзусуна әсасән кәнд дәјирманы лази-

ми аваданлығлар алынараг ишә салынмыш, һәмчинин Һилдә јана-чағдолдурма мәнтәгәсинин вә әт мағазасынын фәалијјәт көртәрмәси тә’мин едилмишдир.

Јолларын тә’мири вә абадлашдырылмасы ән вачиб мәсәләләрдәндир. Бу мәғсәдлә сон вахтлар 2,5 километр узунлуғунда кәнд јоллары тә’мир олунмуш, чынгыл дөшәнмишдир. Јол кәнарларына миңә јажын ағач әкилмишдир. Ејни заманда 286 мин манатлыг дәмир тор алынараг, кәнд гәбиристанлығынын әтрафы гајдаја салынмышдыр.

Шәһид аиләләринә, азтә’минатлы вә кимсәсиз аиләләрә гајғы илә әләгәдар кәнд бәләдијјәси әлиндән кәләни әсиркәмир. Тәкчә јени ил әрәфәсиндә белә аиләләрә 430 мин манат мадди јардым көртәрилмиш, онларын бир сыра еһтијачлары өдәнилмишдир. Су системләри идарәси тә-

рәфиндән һәмнин аиләләрә вә Бөјүк Вәтән мүһарибәси иштиракчыларына 300 мин манат јардым көртәрилмишдир.

Јетишмәкдә олан јени нәслә гајғы да унутулмур. Кәнддәки ушағ бағчасына вә үч мәктәбә мүнәтәзәм мадди јардым едилир, тикити материаллары сарыдан көмәк көртәрилир. Ә’лачы шакирдләрә јардым едилмәси ән’әнә шәклини алмышдыр.

Фермерләрә көмәк мәғсәдилә дә мүйәјән ишләр көрүлүр. Бу ил зәмилиримиздән бол мәһсул көзләнилир. Иткијә јол вермәмәк үчүн гоншу рајонлардан комбајнларын вә дикәр лазыми техниканын кәтирилмәси гәрәра алыныб. Бир сөзлә, бәләдијјә кәнддә һамынын үмид јеринә чеврилиб.

**Һачыхан БАЛАБӘЈОВ,
Гусар рајонундакы
Һил кәндинин сакини.**

ГЕЛ ТУНА

Къуд йис идалай вилик хъайи вакъиади гзаф инсанриз кЕвелай әсер авунай. 1997-йисан октябрдин вацра “Нефт дашлары” къураматдай фялеяр хкизвай вертолет къене 24 кас аваз авариядик акатнай. Шумудни са инсанар вахтсуз дуйньядилай фенай. Абурун арада са лезги къеғални авай...

1961-йисан 2-апрелдиз Кцлар райондин Кылағ уба хуьре дидедиз хъайи Дуййушов Шихмир Билалан хва вертолетдин бортинженер тир. И рекъай чирвилер къачун патал ада гзаф зегьметар члугунай. Бакудин Къарачухур поселокдин 141 нумрадин юкъван мектеб акъалтларайдалай гугъуьниз Выборг шегьердин авиаучилищеда кЕллай Шихмира, 1993-йисуз Омскда кЕлнай ва адакай борт-механик хъанай.

Гзаф вахтара 2-Забрат поселокдин аэропортда бортинженервиле кЕвалахай гадади вири коллективдин гьурмет къазанмишнай. Гъавилай ам рағмет-

диз фейила јолдаши гзафни гзаф гъайиф члугунай.

Хайи коллективди Шихмир ва адан хзан къени рикЕлай алудзавач. Адан јолдаши гададин сур зиярат авунилай гъейри Шихмиран хзандали фад-фад къил члугвада, чпелай алакьдай куьмекар гуда. Шихмиран буба Билал халуди ва диде Элфијат халади абуруз гъамиша разивал къалурда.

Шихмиран стха Юсифни летчик я. Украинадин Кременчук шегьерда летчикрин мектеб акъалтларай ада, исятда Забрата пилотвиле кЕвалахзава. Юсифа дуйньяда гел тур вичин стхадин рехъ къеғалвилелди давамарзава.

**Роза
ГЪАЖИМУРАДОВА**

ӘКС-СӘДА

МӘГАЛӘ ҮРӘЈИМИЗДӘН ОЛДУ

Һөрмәтли редаксија! “Самур” гәзетинин 10 мај 2001-чи ил тарихли нөмрәсиндә рус дилиндә дәрч олунмуш бир мәғалә һамымызын үрәјиндән олду. Әввәлә, көркәмли Дағыстан алими, профессор Әһмәдулла Күлмәһәммәдовун имзасыны дәрһал таныдым. О, Азәрбајчан ЕА-нын аспиранты иди. Дикәр тәрәфдән, мүйәллиф танынмыш Азәрбајчан алими Шәмсәддин Сәәдијев һаггында охучулар марағлы мә’луматлар чатдырды.

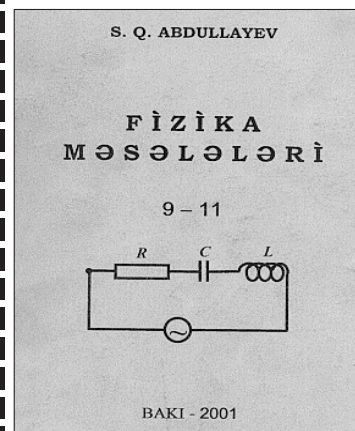
Ш.Сәәдијев Азәрбајчан ЕА-да Гағгаз-ибер дилләри шө’бәсинин јарадычысы вә узун илләр рәһбәри олмушдур. Мәнә 11 ил бу шө’бәдә елми ишчи олмаг сәәдәти нәсиб олмушдур. Һәмнин илләри өмрүмүн ән мә’налы дөврү һесаб едирәм. Чүнки Ш.Сәәдијев кими аличәнаб, јүксәк мәдәнијјәтә малик, зәнкин ерудисијаја вә феноменал билијә малик инсанла ишләмәк шәрәфли вә мәс’улијјәтли иди. Ону республикамыздан даһа чох харичдә таныјырдылар. Гағгаз дилләри, ләзки дил групу илә мөшғул олан дүңја алимләри онунла сых јарадычылыг әләгәләри сахлајырдылар. Оун китаб вә монографијаларыны дүңянын әксәр өлкәләринин милли китабханаларында тапмаг олар. Гағгазшүнәслыг елминин инкишафында мисил сиз әмәји олмуш Ш.Сәәдијевин өлүмүндән 10 ил кечсә дә, алим јолдашлары, зијалылар бу нурлу инсанын әзиз хатирәсини даим һөрмәтлә анырлар.

Белә инсанлары јада салан, онлар һаггында мәғаләләр верән “Самур” гәзетинин јарадычы коллективинә өз дәрин миннәтдарлығымы билдирирәм. Лакин јери кәлмишкән, арзуму да билдирмәк истәјирәм: Шәмсәддин мүйәллимин јарадычылыг биографијасында сон дәрәчә марағлы сәһифәләр вардыр. Јажшы оларды ки, “Самур”ун әмәкдашлары даһа кениш јазы илә чыхыш етсинләр.

Нәһәјәт, халғ үчүн лазымлы вә сәвијјәли гәзет бурахдығыныза көрә чох сағ олун, әзизләрим.

**Һөрмәтлә:
Чүвәннәт Солтанмурад гызы МАҢМУДОВА,
Бакы.**

ГИҢМӘТЛИ ДӘРС ВӘСАИТИ

Бакы Дөвләт Университетинин Нәзәри Физика кафедрасынын профессору, Физикаријазиијат елмләри доктору Сәрһәддин Абдуллајев бир сыра гиҗмәтли дәрсликларин мүйәллифидир. Алим-педагогун индијәдәк физикаја даир 10-дан чох тәдрис вәсаити нәшр едилиб. Бу күнләрдә профессор С.Абдуллајевин даһа бир китабы ишыг үзү көрүб. “Физика мәсәләләри” адлы јени ки-

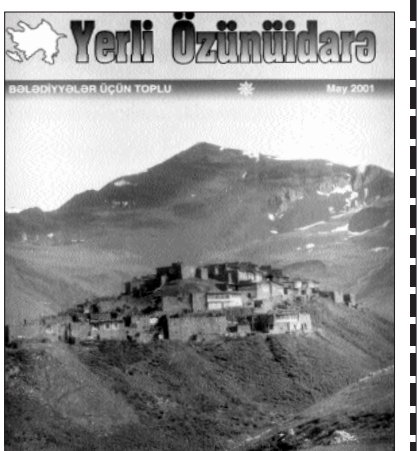
табы охучулар “Күр” нәшријаты тәғдим едиб. Китаб Азәрбајчан Республикасы Тәһсил Назирлији тәрәфиндән литсејләрин јухары синифләри үчүн дәрс вәсаити кими тәвсијә олунуб. Латын графикасы илә чап едилмиш бу вәсаитдә физиканын бүтүн бөлмәләри үзрә мәсәләләр верилмишдир.

Оригинал мәсәләләрлә зәнкин олан бу вәсаит әсасән литсеј шакирдләри үчүн нәзәрдә тутулса да, ондан һәмчинин республикамызын орта мәктәбләринин мүйәллимләри, јухары синиф шакирдләри, абитуријентләр вә физиканы мүстәгил өјрәнәнләр дә истифадә едә биләрләр.

Үмидварыг ки, профессор С.Абдуллајевин әввәлки китаблары кими, јени китабы да, охучулар тәрәфиндән рәғбәтлә гаршыланацағдыр.

**Малик ӘЛИЈЕВ,
Акиф ХЫДЫРОВ,
Физика-ријазиијат
елмләри намизәдләри.**

ЈЕРЛИ ӨЗҮНҮИДАРӘ

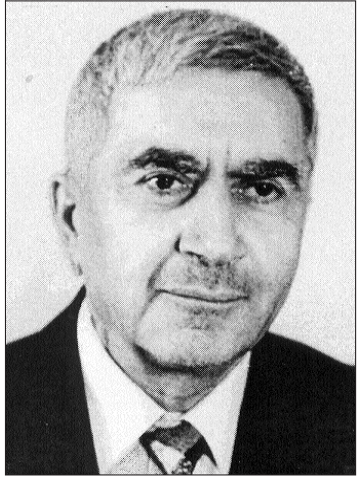

Азәрбајчанда даһа бир мөтбү органы ишыг үзү көрмүшдүр. Вәтәндаш Тәшәббүсләри Мәркәзи вә “Педагогика” нәшријаты тәрәфиндән тә’сис олунмуш “Јерли өзүнүидарә” топлусунун нәшриндә әсас мәғсәд бәләдијјә үзвләри вә бу саһә илә марағланан вәтәндашлары бәләдијјә идарәчилијинин бејнәлхалғ вә јерли тәчрүбәси, бәләдијјәләр һаггында ганунлар вә норматив актларла таныш етмәкдир.

Заһид ОСМАНОВ

ПОЭЗИЯДИН НЯНИ

Аямдилайни девирдилай аслу тушиз, шаирриз вучиз ятлани залан кысметар несиб жеда. Заманадин дарвилери шаирар виридалайни гзаф квевера твада. Садавайни абуру хьиз дуньядин дердериз таб гуз же-

дач. Абурун фикирарни, хияларни, дуньякьатунарни са маса жуьредин бур я. Абуру гзаф инсанри хьиз дуньядин малдихъни пулунихъ ялдач, умуьрдикай веревирдер ийиз, инсанриз теселляр гуз алахьда. Аллагъди и камалэгълийриз са куьнивни гекъигиз тежедай хьтин девлет ганва: ругъдин къакъанвални илгъам.

Зун гъа ихътин веревирдер ийиз мажбур авурди алай йисан 18-июндиз Бакуда, Азербайжандин Кхьирагрин Кваталдин Натеванан тварунихъ галай да - рамаатда кыле фейи поэзиядин мярекат я. Им Азербайжандин Илимрин Академиядин Низамидин тварунихъ галай Эдебиятдин Институтди шаир, литературовед ва критик Кичибег Мусаеван яратмишунриз, гъакни Азербайжандин Дагъустандин дуствилдин алакъайриз талукъарнавай мярекат тир.

Мярекат шаир Келентер Келентерлиди ачухарна. Ада Кичибег Мусаеван умуьрдикайни яратмишунрикай гегъеншдиз малумат гана.

Азербайжандин Кхьирагрин Кваталдиз регъбервал гузвай Анара Азербайжан ва Дагъустан республикайрин арада эдебиятдин рекъай алакъаяр кевелай мягъкемарун патал алахънар ийизвай къелемэгълийрин, гъакни Кичибег Мусаеван гъакъиндай хуш гафар лагъана.

Мегъарамдхуьр райондин Гилийрин хуьре дидедиз хъайи, Дагъустандин Гьукуматдин Университетдин филологиядин факультет акъалтларай Кичибег Мусаева гуьгъуьнай Горкидин тварунихъ галай Дуньядин Халкъарин Литературадин Институтдин аспирантура куьтягъна диссертация хвена ва филологиядин илимрин кандидатвилдин твар

къачуна. К.Мусаев шумудни са ктабдин автор я ва ам докторвилдин диссертация хуьз гъазур хъанва. Анжах ракларар гатаз вердиш тушир, дуьз рекъай тлуз физвай, гъалалвилелай гъейри затли тийижир шаир кас кваллах авачиз ама. Гъа и жигъет мярекатдин иштиракчийрини хсусидаказ кьейдна.

Филологиядин илимрин доктор, Азербайжандин Илимрин Академиядин мухбир уьзвир тир Яшар Къараева Кичибег Мусаеван поэзиядин кьетленвилерикай гегъеншдаказ ихтилатна. Докторвилдин диссертация хуьн патал шаирдиз вичелай алакъдай вири куьмекар гуз гъазур тирди малумарна. Я.Къараева К.Мусаеваз "къве республикадин арада дуствилдин муьгъ" хьтин твар гана. Шаир Рамиз Гъейдар, журналист-кхьираг Седакъет Керимова, "Элм" нешриятдин ди-

ректор Шириндил Алышанов, Азербайжандин Милли Межлисдин депутат Ася Манафова, "Нобел" Информация меркездин директор Бейбала Алискеров, члугвар Магъмуд Челебов, члугвар Магъмуд Челебов, шаирдин дуст Къазанфер Амиркъулиев шаирдин яратмишунрикай гегъеншдиз рахана. Твар-ван авай члугвар Дарвин Велибекова К.Мусаеваз вичин эсеррикай са пейзаж пишкеш яз гана.

Эхирдай гаф шаирдиз гана. Кичибег Мусаева и мярекат арадиз гъайи инсанриз риклин сидкъидай чухсагъул лагъана. Ада лезги члалал келай ширрихъ вирида рикл алаз яб акална. Хайи члалан везинлувилини иервили инсанрин риклериз гзаф эсер авуна. Цуькверин клунчларалди чпин разивал къалурна абуру шаирдиз.

Зафер МАМЕДАН ХВА

КЪЕБ

Аялдин цлугъдин ван дакларрайни ракларай акъатна яргъариз чклузвай. Саклани секин жезвачир бицек. Дидедин верци лайлайрини эсер ийизвачир адаз. Ништа, вучтин тлал авайтла бицекдиз.

Дидеди - цлийиз вичин 25 яшар хъанвай суса къарай квадарнавай. Галаз-галаз ханвай пуд аял гъвечизамаз, къуд лагъайдини дуньядиз гъанвай ада. Вичин аялриз хьиз, яран бубадиз, яран дидедиз, гуьлуьз, яран стхадизни къуллугъ ийин хиве гъатнавай жегъил дишегълидиз пуд вацран бицекдихъ гелкъведай вахт авайни?

Адаз килигайла зи риклин гъал атлузвай: клавачив къеб эчлягъзавай, метел къве яшарин аял ацукъарнавай дишегълиди хуьрек чразвай. Квалемадни мугъманар авай.

Къепинавай аял секин жезвачир хьи, жезвачир.

- Адан ван атлуг! - Тавдин квалаяй акъатай жегъил итимди - сусан гуьлуь ван хкажна. Гуьгъуьнал алаз яран диде атана:

- Я свас, аялдиз гишин я, тахуй?
- Ваь, ада нек хъвана са сятни туш.
- Мукур галани?
- Эхъ.
- Ятла, ксудайди я. Къеб са клус кевиз юзура.

Суса гъакни авуна. Амма аял мадни кусун тийиз акурла дишегълидихъ хъел акатна. "Гъварч, гъварч" ийиз къеб векъидиз галтадна. Ам зербдиз юза хъунивай аялдин къил инихъ-анихъ физвай. "Аялдин мефтлер чукгурдай хьтинди я инсафсуз дидеди", - лугъуз фикирзавай за. Аялди лагъайтла, мадни ван алаз, мадни хцидиз цлугъзавай.

Шерзум хъанвай свас вучдатлани тийижиз амай. Аялди баьмиш жедай хьтин ванер акъудзавайтлани, дишегълиди кваллахдилай гъил къачузвачир. Арадатлана шехъзавай аял дустагъдиз, къеб - дустагъханадиз ухшар тир. Дуньядин са пиплени ихътин дустагъ ва дустагъхана

жеч. Гурва галаз цай кузвай къулан патав, къепина тангарив тларамдиз кутлуннавай аялдин акунри зун шерзумарнавай.

- Акъуда тлун аял къепинай! Рикл акъатна хьи язухдин! - Эхирни таб гуз хъанач завай.

- Заз гъадав къугъвадай вахт авани? Гьисятда ксудайди я...

Гъвечи дустагъ авай къеб адавай къакъудна за. Тангар ахъаюн кумазни аялди къил чухваз башламишна. Чанда аман амачир къуьзудаз ухшар тир ам. Къуд патакъай чара атланвай къуьзудаз. Гъекъ хъана куьценвай перемдин къене бицекди акл чалухзавай хьи.

Пекер дегишарна цлийи кылелай къепина кутуна ам дидеди.

- Ваз минет хуй, кутамир аял къепина, язух я адан, - лагъана за. Суса зи гафар кваз къунач. Гъа вичин саягъда къеб эчлягъиз башламишна. Аял шехъзамачир. Са герендилай ам ксана. Суса хвешила:

- Акунани ваз! - лагъана.
- Акуна, гьелбетда хьи, акуна. Тларамдаказ кутлуннавай аялдивай муьгъуьз тахъана вуч авурай къван?

Къепина ксанвай гъвечи инсандиз дикъетдивди килигзавай за. Дустагъдай азад хъана бахтлудаказ ахвариз фенвай касдин ухшарар къвезвай гагъ-гагъ адакай.

Кларасдин къепини, тларамдиз цванвай тангарин епери зи хиялриз гъамни хифет гъизвай. Им адетдин къеб тир - вичел са нехишни алачир, гъил галукъунивай цлалцлам хъанвай, лезги устларди лезги хзандиз лезги аял хуьн паталди раснавай къеб. Дегъ члаварихъ ялзавай ада. Лезги дидейрин лайлайрин ванерни галуькзавай зи япарихъ. Ништа, шумуд аял, шумуд хтул, шул, шул... чъехи авунватла и къепини...

Квевера гъатайла, кваллахар вилик тефиз, дарвилери басрух гайила, рикл гъамари чукъуьз сефилвилер акъалтайла гъа къепина авай, гъилер-клавачер тангарив тларамдаказ кутлуннавай, юза тежез,

рикл зегъем хъана ишелди баьмишарзавай аял хьиз жеда заз зун. Са танг клавачерал арушнава, муькуьди гъилерал. Тангари хур акл чукъуьзва хьи, риклиз тлал гузва зи. Эхи тежез ялар жезва зун.

Квал-квал, звал-звал, тлал-тлал дегиш жезва зи гъалар. Зи вилерин лап дегънеда къубуьр авай хьиз жезва заз. Тахъайтла, абурай нагъв-нагъв ваь, твал-твал шел авахъиз тирни? Тахъайтла, завай икъван тларал иливариз жедайни?

Заз къепинай акъатиз, гъилерни клавачер тангарикай хкудиз, дустагъдай азад жез кланзава. Ингъе, им мумкин кар туш. Тларарни квалар кваз такъуна, вилер муьгъуьздаказ мичина, кис хуьн герек я. "Гъварч, гъварч" ... юзазва къеб. "Гъварч, гъварч" ... юзазва зи къил. Кылин мефтлер, рикл, хиялар... Шехъна-шехъна ахвариз физва зун. Маса рехъ авач. Гаф лугъуз тийижир гъвечи аял гужуналди ксуз мажбурайла ада вуч авурай?

Эгъ, гъа и саягъда ксуз мажбуьрзавай - бурун са паяр ахварайни аватзавач. Ахварай аватай са бязибур лагъайтла, ксунал рикл алайбур жезва.

Чара-чара халкъарин алакъунарни агалкъунар акурла жув пагъ атлана амукъзава, чун лагъайтла, гъелени ксанва. Чаз садахъни авачир хьтин къеб авайвилей я жеда. Зи япарихъ таниш гафар галуькзава: "Аялдинди къеб,

къерехдинди - еб". "Аял къепинамаз, дана епинамаз."

Эхъ... вердишарзава чун и саягъда: гъар са куьниз таб гуз, гъар са тлалциз эхиз, гаф рикле хуьз, риклевайди мецел тегъиз. Са гафуналди, муьгъуьзвилез, кичилевилез вердишарзава чун, жуввал, хасвал, махсусвал вахъуьз чавай. Чун клалубра, часпарра твазва.

Са береда лезги хуьрера гзаф бицеккар телеф жедай. Цлийиз чан акъалтнавай клуруклар хьиз хараризни гарариз таб гуз тахъана терг жедай. Гила гъавурда акъазва зун и кардин.

Яраб Аллагъ, гъикъван алакъунар авай ксар къенватла чи къепера? Абуьр сагъдиз амукънайтла, гъикъван гъунарлу лезгиар жедайтла чахъ?

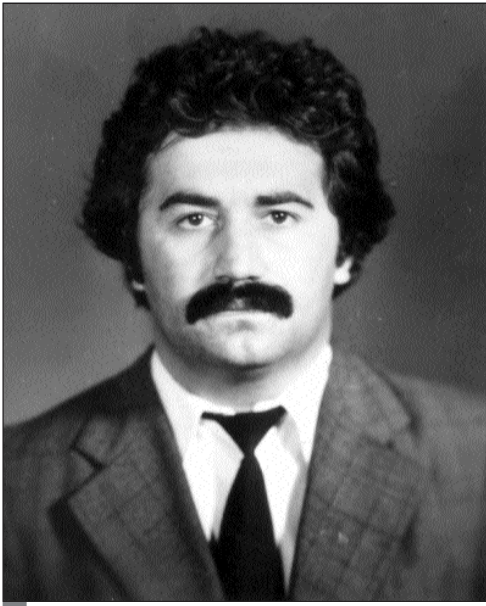
Зи рикл бицек члавалай тлазвай хьиз жеда заз: зун кланз-такланз, гъарайиз - цлугъиз къепина туна муьгъуьгъарай бередилай

Вучиз ятлани, къеб акурла рикл тлар жеда зи. Белки и дуньяда чаз акунвай сад лагъай часпар ятла ам? Гъилерни клавачер кутлунна аялзамаз муьгъуьгъариз кланзавайтла чун? Гъа и саягъда чъехи хъайила мурадрихъ гелкъвез жедали чавай? Патан халкъарин аялриз аквазвай азадвал кысмет хъанвач чаз. Чи азадвал къепинамаз баьмишзава дидейри. Чпини байихзавач жеда и кар. Тахъайтла, "аялдин руфун тух, пек къуру ятла, адаз завал авач" лугъучир абуру. Къепери чи алакъунар авай ксарин мурадар рекъизвайди къатлудай дидейри.

Лезги къеб. Чун муьгъуьгъ жез вердиш авур, чи цлугъарни гъараяр сузайрал элкъуьрай муг. Чи илгъамдин пер хайи макан. Хважамжамдин ирид рангуникай са анжах цларуди хъсан тирди чи бейнида тур чка. Кланз-такланз чун муьгъуьгъ хъунухъ ялзавай хайи къеб.

Закай лезги дидеяр инжиклу тахуй. Такланда заз чи къеб. Адан тангарикай хъел къведа заз. Мукурди зи рикл тларда. Къепинин "гъварч", "гъварч"дай ванци зи къарай къакъудда. Къепина аял акурла шехъиз кланда заз. Дустагъ... лукл... есир... къуьзъ касдин ухшарар авай аял...

Седакъет КЕРИМОВА

Абир ЕЧЕХВИ.

Әчәхур кәндиндәки Зәкәријә мәдрәсәси Губа маһалынын гәдим дини очагларындан бири иди. Бураја әтраф маһал вә кәндләрден - Мүшкүр, Күрә, Ахты, Алам вә башга јерләрден охумага кәләрдиләр. Онлардан бири дә ахтылы Әһмәд иди. Кәндин молласы Сәркәрин евиндә галан Әһмәд 22 јашында учабој, јарашыгылы, утанчаг кәнч иди. Молла Сәркәр һөрмәтли адам иди, онун һәдди-бүлуға чатмыш ики оғлу вә бир гызы вар иди. О заман молла Сәркәр бағында оғлу үчүн тәзә ев тикирди вә бу тикинтидә Әһмәд дә чан-башла ишләјирди. Әһмәдин бу чанфәшанлығынын бир сәбәби мүәллими молла Сәркәрә олан һөрмәти идисә, о бири сәбәби онун 16 јашлы кәзәл гызы Пәризад иди. Чохдан бәри бир-биринә зәриф телләрлә бағланмыш ики кәнчин мәнәһәббәти артыг сынаглардан чыхмышды. Әһмәд ел адәти илә Пәризада елчи кәндәрмәк истәјирди. О күн Пәризад анасындан елчиләри гәбул етмәк һаггында алдыгы разылыг хәбәрини Әһмәдә чатдырачагды.

Гаш гаралыр. Әһмәдин интизары узун чәкмир. Тәзә тикилинин гапысындан ичәри кирән Пәризадын кәзләри һәлә гаранлыға алышмамыш бајырдан амиранә сәс кәлир:

- Ким вар орда?

Бу, Пәризадын бәјүк гардашы Давудун сәси иди. Гыз горхуудан гејри-ихтијари Әһмәд гысылыр. Кандарда Давудла Пәризадын кичик гардашы Шалбурз пејда оланды, Пәризад икиәлли үзүнү тутуб бајыра гачыр. Бу сәһнәни көрән Давудун рәнки гаралыр. О, гејри-ихтијари хәнчәрини гынындан чыхарыр:

- Ај бинамуслар! - дејиб Әһмәдин үстүнә шығыр.

Әһмәд горхуудан кәкәләмәјә башлајыр:

- Гур... гур... гур...

Давуда елә кәлир ки, Әһмәд ону әлә салыр. Гәзәбләр хәнчәри Әһмәдин гарнына сохур.

Исти ган бармагларынын арасындан ахмага башлајанда дамарлары бошалан Әһмәдин дили ачылыр:

- Гурана анд олсун, арамызда һеч нә олмајыб, Пәризаддан елчиләрин вахтыны сорушачагдым, - о, кәзләрини јумур.

Гардашлар кунәһсыз кәнчи өлдүрдүкләрини, дәһшәтли чинајәт төрәтдикләрини баша дүшүрләр. Лакин артыг кеч иди. Онлар Әһмәди евин күнчыхан төрәфиндәки диварын дибиндә басдырырлар. Евә гајытдыгда исә, көзүјашлы Пәризада "Әһмәд горхуудан гачыб Ахтыја

Ушаглыгда кәкәләјирдим. Јадымдадыр, мүәллим мәни јазы ләвһәсинин гаршысына чығранда дәрси билдијим һалда һәјәчандан дилим тутулар, кәкәләдикчә гызарыб тәр төкәрдим, дәрси даныша билмәјиб јеримә отурадым. Ушаглар мәни лага гојардылар. Бу һалым анамы чох нараһат едирди.

Бир дәфә Шасәләм нәнәнин мәсләһәти илә анам мәни кәндимизин "Чаббар пели"ндә јерләшән "Сәркәр пири"нә зијарәтә апармаг гәрарына кәлир. Ширнијат бишириб молла Әлијә хәбәр кәндәриб бирдә мәним үчүн дуа охумагы хаһиш едир. Пир даи хәндәкләрдә битмиш голду-будаглы әрик ағачындан ибарәт иди. Бу ағач һәр ил болмәһсул кәтирсә дә һеч кәс онун будагындан бирчә әрик дәриб јемәзди. Дејирдиләр ки, әрикләр пири гышлар пајыдыр. Ағачын алт будагларындан һәмишә рәнкбәрәнк парча тикәләри асыларды.

Молла Әли авазла дуа охујур, анам кәзләри јашла долу һалда Аллаһдан вә бирдән мәним үчүн шәфа диләјирди. Бүтүн бунлар мәни елә көврәлтди ки, сәссизчә агламага башладым. Агладыгча јүнкүлләшир вә богазымы тыхачлајан агрыдан азад олурдум. Анам мәни үч дәфә пириң әтрафына доландырды. Сонра моллаја тәшәккүр едиб ширнијатын бир һиссәсини даи хәндәкләрдә дүздү, галаныны исә јол боју растына чыхан ушаглар пајлады. Бир һәфтәдән сонра һеч өзүм дә һисс етмәдән кәкәләмәјим кечди.

Вахт өтдү, бәјүјүб аилә гурдум, овладларым олду. Бәјүк оғлум Рүфәт кәкәләмәјә башлајанда јадыма һәмин пир дүшдү. Гусар рајонундакы догма кәндимизә - Әчәхура јола дүшдүм. Јашы сәксәни өтмүш молла Әлијә кәлишимин мәгсәдини дедим. О, бизилә бирә јолланды. Јолда мәнә "Сәркәр

гајытды", - дејирләр.

Әһмәдин гејбә чыхмасы хәбәри Әчәхура јабылыр, бир нечә күндән сонра Ахтыја да кедиб чатыр. Онун атасы Әчәхура кәлир. Молла Сәр-

(13 ил Сибирдә сүркүндә олдуғу үчүн ону белә адландырырдылар) дилләнир:

- Даһа нә дејәк? Давудун чәзасыны Аллаһ өзү верди. Инди биз

башыны чәкирләр.

Дәһшәтли мәнзәрә иди. Кәзләриндә интигам оду алышан атлылар вә сач-сагалы ағапшаг ағармыш, бели бүкүлмүш, әлиндә Гур'ан тутмуш нурани гоча үз-үзә дајанмышдылар. Аралыға дәрин сүкут чөкмүшдү. Бирдән сүкуту ајаг-јалын, башы ачыг Пәризадын "Ата" дејән фәрјады позду. Башына далбадал кәлмиш фәчиәләрден сарсылмыш кәнч гыз атлыларын гаршысында бојун әјмиш гоча атасынын көркәминдән сарсылмышды. Лакин онун фәрјады бирдән севинч нидасына чеврилди:

- Әһмәд? Бәс биз сәни өлмүш билирдик!

Кәзләриндән севинч јашлары ахан Пәризад атлыларын габаг чәркәсиндәки бир кәнчи атасына кәстәриб:

- Бәс дејирдин, Әһмәди басдырмышыг? - дејә сәсләнди.

Әһмәдин әкиз гардашы Исләман һејрәтдән нә едәчәјини билмирди.

Молла Сәркәр һејрәтлә пычылдады:

- Ај Аллаһ, адам да адама белә охшајармыш!

Гәзәбләр һејрәт һиссләри бир-биринә гарышмыш ахтылылар кәзәл Пәризадын рабитәсиз сөзләриндән ики кәнчин арасындакы дәрин мәнәһәббәтин сорағыны алырдылар. Әһмәдин атасы чашгынылыг ичиндә иди. О, каһ әлләри илә хәнчәр ојнадан дәлисов чаванлара, каһ гаршысындакы ағсагала, каһ да агламадан кәзләри шишмиш, севки вә үмид долу кәзләрини Исләмана дикмиш Пәризада бахыр, нә едәчәјини билмирди.

Әзаблы сүкуту Әһмәдин атасы позду. О, тәмкинлә дилләнди:

- Молла Сәркәр, гурбан олум Аллаһын јазысына, гисмәт беләјмиш. Кәндләримиз вә нәсилләримиз арасында ган давасы салмамаг наминә ата-бабаларымызын адәтләрини јада салаг. Биз гисас алмаға кәлмишдик, гоһум олуб гајыдаг. Исләман Әһмәдин әкиз табыдыр. Пәризада Исләмана хејир-дуа вер.

Чаванлара хејир-дуа верәндә молла Сәркәрин сәси титрәјир, кәзләриндән ахан јашлар ағ сагалына јабылырды...

... Молла Әли һекајәтини сона чатдырды:

- Оғул, Әһмәдин гәбринин үстүндә әрик ағачы битди. Гәбир исә пирә дөндү вә кечәләр шыг сачмага башлады. Әчәхурлулар она "Сәркәр пири" адыны верди. Пир даһа чох кәкәләјәнләрә шәфа верир.

Нә, оғлум Рүфәт дә "Сәркәр пири"ндән шәфа тапды. Фикирләшдим ки, бәлкә бу хәстәликдән әзаб чәкәнләр вар. Гој Гусар рајонунун Әчәхур кәндиндәки мүгәддәс очаг онлара да шәфа версин.

СӘРКӘР ПИРИ

кәр әлини Гурана басыб анд ичир ки, Әһмәдин һара кетдијиндән хәбәри јохдур.

Арадан бир ај кечир. Давудун евинин икинчи мәртәбәсини тикиб гуртарырлар. Ләзки адәти үзрә тәзә евә әввәл јанар чыраг (ев ишыгылы, исти, очагы одлу олсун дејә), сонра исти хәрәк чөрәји (ев бәрәкәтли вә рузулу олсун дејә) кәтирирләр. Гадынлар чырагы евин күнчыхан төрәфиндәки диварда чыраг јеринә, чөрәји исә евин ортасындакы сүфрәјә гојуб аваданлығы кәтирмәк үчүн көһнә евә гајыдырлар.

Евин кәләчәк саһиби Давуд гардашы Шалбурз илә ичәри кирәндә бирдән јер ајаглары алтындан гачыр, диварлар онларын үстүнә кәлир. Һәр икисинин бејниндән ани олараг ејни фикир кечир: "Әһмәдин кунәһсыз ганы".

... Бу зәлзәләдән Әчәхур кәнди чох зијан чәкир. Давуд башына тир дүшүб өлүр. Шалбурзун чијни сыныр. Тәзә евдән исә тәкчә јанар чыраглы дивар саламат галыр. Чыраг ичиндәки нәјүт гурта рана кими јаныр.

Шалбурз билирди ки, бу бәла онларын башына нә үчүн кәлиб. Бир күн о, әһвалаты олдуғу кими атасына данышыр. Дәһшәтли һәгигәти ешидән молла Сәркәрин гәдди әјилер. О, күчлә ајага дуруб мәсчидә төрәф јолланыр. Дүңја көрмүш бу намуслу ағсагал үрәјинә чөкмүш ағырлыгдан елә сарсылмышды ки, сач-сагалы бир кечәдә гар кими ағармышды. Ахшам намазындан сонра о, һал-гәзијәни чамаата данышыр. Мәсчидә ағыр вә чансыхычы сүкут чөкүр. Кәндин дикәр ағсагалы һачы Чами әфәнди чамаатдан өз фикирләрини сөјләмәји хаһиш едир. Бунтар Гајыб

кәндимизин тәмиз адына вурулан ләкәдән нечә хилас олмаг һаггында дүшүнмәлијик. Гонаға әл галдырмаг намуссузлугдур. Ахты чамаатына нә чаваб верәчәјик? Кеч дә олса, Әһмәди ел адәти илә басдырма-лыјыг, сонра исә Ахтыја адам кәндәриб онлардан үзр истәмәлијик.

Әһмәди басдырдыгдан сонра Баһауддин башда олмагла Ахтыја бир дәстә елчи јола салыныр. Кәнд чамааты исә мәсчидин гаршысына јығышыб онларын нә хәбәрлә гајыдачағыны һәјәчанла кәзләмәјә башлајыр.

Будур, елчиләр кери гајыдырлар. Рәнки гаралмыш Баһауддин күчлә дилләнир:

- Ахтылылар јаман һиддәтләнибләр. Үстүмүзә 100 нәфәр силаһлы атлы кәлир.

Бунтар Гајыб гәзәблә дилләнир: - Әчәхура силаһла кәлән хәнчәрдән өләр!

Чамаат арасында бир уғулту кәзир. Молла Сәркәр чамааты сакитлијә чағырыр вә дејир:

- Ај чамаат, бинамуслуғу мәним овладларым еләјиб. Она көрә дә Ахты чамаатынын габағына мән чыхачағам, онлардан үзр истәјәчәјәм. Далымча һеч кәс кәлмәсин.

Һамы үзүнү Чами әфәндијә тутуб ондан гәти гәрар кәзләјир. Ағсагал дејир:

- Бу һаггы молла Сәркәрдән алмаг олмаз.

Молла Сәркәр әбасыны чијинләринә салыб, бир әлиндә Гур'ан, о бири әлиндә әса кәндин "Кучум" төрәфинә енир. Ахты јараглылары илә Вәлимәтин бағындакы бузхананын јанында растлашыр. Әһмәдин атасы, дајылары вә гардашы гочанын гәншәриндә атларынын

“САМУР” ДИН МЕКТЕБ

КВЕЗ ЧИДАНИ?

СИРИЯВИ КХЫРАГ ЧИ ВАТАНЭГЪЛИ Я

Эльфат Эдельбидин твар Сирия Республикада гзаф сейли я. Адан ктабар клелдай-бурун гъилерай-гъилериз физва. Адахь Сирияда яшамиш жезвай дагъустанвийри-кай, и уьлкведа милли азадвал патал женгер кыле физвай йисара абуру кьалурай игитвилерикай кхьенвай гыкаяяр, повестар ва романар ава.

Арабрин кхырагрин кваталдин уьзви тир Эльфат Эдельбидин чехи буба Мегъамед Челеби Кьиблепатан Дагъустандай тир. Ам Шекидин ва Ширвандин муфтий (чехи феки) тир. 1825-йисуз Мегъамед Урусатдихь галаз даяе тухузвай дагъвийриз куьмек тлалабун патал илчийрин кыле аваз Туьркиядин султандин патав рекье тунай. Ихьтин куьмек гунир

меслятдал атана, султандин патай махсус фарман гваз рекье гьат хьувур дагъвийр Кьарс шеьгерда дустагнай ва анай Сриядиз ракурнай.

Египетда клелна савад артухарай Мегъамед Челебиди ина бине кутазва, амма Ватан рикелай ракурзавач. Адан веледар, хтулар халисан дагъвийр хьиз чехи жезва. Эльфат Эдельбиди лагъайтла, гъариблукхда яшамиш хьайи дагъустанвийрин четин уьмуьрдикай, гурбатдин азабрикай зурба эсерар яратмишзава.

Цлуд йис идалай вилик Эльфат Эдельби - Францияда яшамиш жезвай вичин Лейла твар алай рушни галаз сифте яз Дагъустандиз атанай.

7-ТАРС

230 ГАФ

(Кивенк 2001-йисан 10-май, 30-май, 14-июнь тилитра)

Пенкьв - лопух
Регъв - мельница
Рекъв - челюсть
СеркIв - бузина
Тагв - сурепка
ТакIв - бокал, ступка
Таркв - пестик
Техв - обух
ТIекв - дыра
ТIекв-тIекв - вся, все в дырках
ТIехв - пятно
Цегв - муравей
Чакв - деревянное корыто
ЧIарахв - корень, корешок
Экв - свет
Ягъв - косогор
ЯкIв - топор
ЦIекIв - мякина

Къвед лагъай гъилера лабиалла-миш хьанвай ачух туширбур кIвенкIве кхьизвай гафар

Хкун-хкваш - принести обратно
Цун-цвана - сшил
Хъун-хъвана - пить, выпил
Хуьн-хвена - выходит, выходил

Къвед лагъай гъилера лабиалла-миш хьанвай ачух туширбур юкъва кхьизвай гафар

Акун-акваз - видеть
Такун-такваз - не видеть
ДакIун-дакIваз - разбухаться
Жакъун-жакъваз - разжевывать
Къекъуьн-къекъевез - ходить
Къугъун-къугъваз - играть
Регъун-регъевез - молот
РекIун-рекIевез - блистают (об угольках)
ТукIун-тукIваз - зарезать
ТукIуьн-тукIвена - устроиться, устроился
Тухуьн-тухвена - погасить, погасил
Тухун-тухвана - унести, унесил
Чухун-чухвана - чесать, почесал
Чухуьн-чухвена - умыть, умылся
Элкъуьн-элкъвена - вернуться, вернулся
Эхуьн-эхвена - купаться, искупаться
Экъуьн-экъвена - походить, походил
Агъун-агъвана - шевелиться, пошевелился.

ТАВАРИН ТИВАРАР

Лацу - белый
Кишран - белый
Чулав - черный
Гичи - черноватый
Яру - красный
Яр - красноватый
Ал - алый
Мичи яру - бордовый
Мичи куьрен - бурый (ярувал алай мичи)
Къацу - зеленый
Къасу - зеленоватый
Хьипи - желтый
Халкъа - хромовый (хьипи тавдин са жуьре)
Шуьтруь - коричневый
Экуь шуьтруь - каштановый
Вили - синий
Мичи вили - темносиний
Расу - рыжий
Ругъу - голубой
Яргъу - болотный
Рехи - сероватый
Чал - чалый (хьипивал акахъай рехи)
Хачал - темночалый

Ригай - карий
ЦIару - серый
Цекуь - бежевый
СакIал - оранжевый
Талха - кремовый (экуь хьипи)
Хьалхъас - черепаховый (хьалхъас хьипрен тав)
ТIваракъ - черномазый
Неклед тав - молочный
Кагърабад тав - янтарный
Тенек тав - чубарый
Кишпир тав - бронзовый
Къизилд тав - золотистый
Гимишд тав - серебристый
Беневш тав - фиолетовый
Алахъай рехи - хаки (къацувални шуьтруьвал акахъай)
Жегъре тав - розовый
Гугурт тав - серный
Экуь мулд цуьквед тав - сиреневый
Кагъуд тав - салатный
ЦIаракъ - темносерый
ЯкIун тав - телесный
Рехъвед тав - пепельный
Цавун тав - небесный.

МАГЪМУД ЧЕЛЕБОВАН ЭСЕРАР

Художникди “Гъажи Давуд” тIвар ганвай и эсердикай сочинение кхьихь.

ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЪАНАЙ...

КIанивал кьалура, дакIанвал чуьнуьх.
КIвал кьачумир, кьунши кьачу.
КIвалахзавайдан гъилик рахамир.
Масадан гъилив гьуьлягь кьамир.
Межлисда жуван чка чирна ацукь.
Мехъерик тIуьна алад.
Нефсиниз КIанивал мийир.
Памбагдал къецIивалмир.
Улам чир тавуна, вацIуз гьахьмир.
Цавук гуар кутамир.
Яд физвай патахь пер ягь.
Гьикъван хвейтIани, жанавур тамуз килигда.
Еке ич тарал аламуькдач, гуьрчег цуьк - хилел.
Са чIунукай гьал жедач, са тарцикай - там.
Агакъай гад гарув вугумир.
Вири гана, чил кьачу.
Гзаф яб це, тIимил рахух.

МАД СА КЪЕГЪАЛ...

Хурун къегъалрикай сад тир Ам. Хайи чилин, хайи хурун таъсиб члугвадай къегъалрикай. Гылин къабардалдини пелен гъекъедалди цан цана, гвен гвена, гьалал зегъметдалди дамахдай ада. Гвечи-чехид талана виридаз хатур-гъурмет ийидай. Иллаки начагъ яз месе авай азарлуириз, къумексуз къузуьбуруз. Са низ ятлани дарманар герек тирла, абур гъун патал ракурдай кас жагъун тавурла ам гьасятда кIвачин жедай. Хурун вини кыле къумексуз къузуьбуруз кIарасар амач лагъайла, гынай ятлани гъайи кIарасралди абур таъминардай. "Шагъин, къумекце, чан хва", - лугъуз гзаф инсанри адавай къумек тIалабдай.

Вичихъ я къуллугъар авачир, я пулун такъатар. Адетдин хурунви гада тир ам. Ятлани вичелай алакьдай къайгъударвал къалурдай ада инсанриз...

Чи хурура пата-къерехдиз тефена, хайи чилин, хайи хурун къайгъудихъ гелкъезвай къегъалар гзаф авач лагъайтIа, ягъалмиш жеч чун. Гы лезги хурууз кIантIа вач, кIвенкIе вун лезги кылихар хвенвай, элдин адетрал къару инсан-

рихъ гелкъеда. "Ам хъсан кас я", "ам къегъал гада я", "ам акъуллу руш я" хътин гафари дуьнья бахш авур хъиз жеди ваз. "Аваз хъурай, мадни гзаф хъурай, - лугъуда на, - ихътин инсанар". Ингъе, абурукай сад элдивай, хуруввай къакъатайла рикI тIар жеда ви. Чи жергейра мад са къегъал тIимил хъана, мад са къегъалди гел туна и дуьньяда, лугъуда вуна.

Эхъ, маса са къуникайни ваъ, гел туникай веревирдер ийида вуна. КIар райондин Манкъулидхуьре

дидедиз хъайи, и мукъвара 33 яшда рагъметдиз феи Шагъин Асланханов дуьньядилай куьч хъана лагъайла, ам чидайбуруз гзаф эсерна.

Хурунвийри адан буба Махсудазни диде Бибидиз теселлияр гузвай. Тазиятдиз атайбуру жегъилзамаз дуьньядилай феи къегъалдин гъайиф члугвазвай. Гафаривайни теселлиривай Шагъинан вахарин, мукъва-къилийрин вилерин селлер атIуз жезвачир. Дидедин лугъунри тазиятдиз атайбурун рикIин гьал атIузвай:

*И дуьньяда гъакъзамач зун,
Хъин тIалди кукIварна хур.
Ялгъуз тадач дидеди вун,
Хва, ви патав заз чка тур.*

ГыкI секинарин хайибур? Манкъулидхурунви чIехи шаир рагъметлу Забит Ризванован гафар хтана зи рикIел: "Сад чаравал, садни кыниъ хъаначиртIа вуч хъсан тир..."

Гуьлбес АСЛАНХАНОВА,
Дагъустандин Гуькуматдин
Университетдин Бакудин
филиалдин IV курсунин
студент.

"САМУР"ДИН ГАФАЛАГ

Гунгара - водопровод
Ригай - карий
Къудурвал - разгул
Черя-пIеря - галдеж (бедлам, ака-хъай базар)

ШанкIал - безногий
Риге алачир - безостый
Чаран-паран - белиберда (буш га-фар)

ДатIур - беспрерывный
Дурбу - бинокль
Кишпир - бронза
Гъургъур - ворчанье
Куркурар - бубенцы
Члугъвал - бусрак (гъвечи кIам)
Урукул - бурав

Гъведгъвеш - галька (вацIун куьлуь цIалцIам къванер)

Варвар - головастик (цик жедай хъипрен лап куьлуь шараг)

Мандав - горб
Мант - губа (тарал жедай зарарлу къарникъуз)

Манкъа - гугнивий (нерай рахадайди)

Геллеге - гурт (суьруь)

Хунса - двупольный

РуцIугул - долото

ИцитIун - заморозить (суьгъурда тун)

Кашабар ягъун - заметать

Къиян - заморыш

Ккам - западня

Хенек хъун - захиреть

Себзеватчи - зеленщик

Макъац - зубастый

ХъуьтIуькар - зыбь (гатфарин тум вегъиз цайи зулун къуьгъвер)

Жугъун - изгородь

ХинкI - икота

Кагъу - салат

МЕЛ

КЪУРАГЪ КIУБАН ЖЕЗВА

Эхиримжи къуд йисуз Дагъустандин Къурагъ райондин хурура алаатай 20-30-йисуз тавур хътин крар кыле фена. Райондин меркездиз яд ва газ гъана. Мад гылера вич райондин администрациядин кылиз хъа хъуур Сефербег Гъамидова Гуьлгери вацIал 152 метр алай муьгъ эцигна. Райондин са шумуд хуьре администрациядин, клубдин, фелдшервилинни акушервилин пунктуин, алакьадин узелдин, мектебдин дараматар эцигна, почтунин отделенияр ачухарнава.

Къепиррин хурун кIамал алай муьгъ цийи кылелай эцигна, хъвадай цин гунгара рас хъува, КIирида юкъван мектебдихъ 180 аялди кIелдай алава синифар акална, Къурагъа юкъван мектебдин спортзал эцигна куьтягъна, куьчейра къир цана. Усарин хурууз 7 километрдай хъва дай яд гъана, Шимихурууз яд гъанвай турбаяр цийибу-ралди эвезна.

Исятда Къасумхуьрелай Къурагъиз къезвай рехъ гуьнгуьна хутазва, Квардалрин, Хпукърин мектебрехъ алава синифар акалзава. Райондин меркездал 23 миллион манатдин къимет авай къуватлу подстанция эцигна.

Жабир САИДГЪАСАНОВ

ВИНИ КАЛУНХУЪРНИ АВАЗ ХЪУРАЙ

Играми "Самур"! Сад лагъай гылер я за редакциядиз чар хъиз. Заз куьне чап ийизвай манийрикайни лирлийрикай лугъуз кIанзава. Чара-чара хуьрерай ихътин фольклордин чешнеяр чап авуналди куьне чи рикIяй хабар гузва.

Чи лезги хуьрерин гъарма сад синвин туькIуьрунралди девлетлу я. Ихътин хуьрерик зун дидедиз хъайи КIар райондин Вيني Калунхуьрни акатзава. Ина чи къадим манияр хуралай чидай гыкъван яшлу инсанар ава. Квехъ мумкинвал аватIа, газетда Вيني Калунхуьрун лирлийри чап ая. Газетдин чинра чи хурун тIварни аваз хурай.

Зарбия БАБАЕВА,
Баку, Цийи Гуьнешли
поселок.

Е'ЛАН

Бу илин иул аьнын 6-да саат 14-дэ Азэр-бајчан Јазьчылар Бирлијинин Натэван адына клубунда (Бақы, Хагани күчэси, 25) танынмыш шаир Кэлэнтэр Кэлэнтэрлинин тэзэчэ чапдан чыхмыш "Күллэлэсин даглар мэни..." китабынын тэгдимат мэрасими олачагдыр. Поезија һэвэскарларыны әдэби мәчлисә дэ'вэт едирик.

ПИРИКАДАП РИКИ АПАЙБУР!

Чи тIвар-ван авай шаир Муьзеффер Меликмамедован "КIанидаз кье виш мани" ктаб кыл акъуддай ксари, литераторри хиве къазвайвал, лезги лирикада цийи вакъиа я. Авторди хайи чIалан миливиликайни хъуьтуьливиликайни верцIивиликай уstadвилелди менфят къачуна лирикадин халисан инжияр туькIуьрнава. Шаирдин муьгъуьббатдин чIалари гъвечи-ли-чIехид, жегъил-къуьзуьд талана вири инсанрин рикIериз эсерда. МасакIа мумкинни туш. Муьзеффера къхенвайвал, "вичихъ кIанивилин миъи гыссер авачирди гарари тарашай тар, вацIу тухвай квал хъиз я".

Ингъе, квез рикI алай инсандиз багъа пишкеш гуз кIанзаватIа, гежел вегъин тавуна муьгъуьббатдин чIаларин виридалайни хъсан кIватIал - "Kla-

**МУЬЗЕФФЕР
МЕЛИКМАМЕДОВ**

нидаз кье виш мани" къачу. Ктаб къачуз кIанзаватIа, редакциядихъ галаз алакьа хуьх.

Чи телефон 32-92-17.

"Самур".

Гэзетимизин нэвбэти сајы 2001-чи илин ијулун 28-дэ чыхачагдыр.

"САМУР"

Главный редактор
Седагет КЕРИМОВА

Адрес редакции:
370146, Баку,
Метбуат проспекти,
529-й квартал ком № 101.
Телефон: 32-92-17
Факс 32-92-17

Расчетный счет
152233070000
1-й Ясамальский филиал
ОУАБ г.Баку
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве Печати и
Информации
Азербайджанской
Республики. Рег.№ 78

Тираж: 1700

Сифариш 2609

Индекс: 0258